

aquella evolució, només els filòlegs tenen la paraula.

Hem parlat d'evolució, no de rectificació. La tasca fou ja, en els primers moments, perfecta i admirable. El «per què?» de moltes persones, que mai no s'han fet una pregunta semblant a propòsit d'una altra llengua que parlen i escriuen correctament, és, si més no, improcedent. La fixació de l'ortografia primer, de les restants parts de la gramàtica després, no ha estat mai feta d'una manera arbitrària per part de Pompeu Fabra i els seus col·laboradors, sinó basada en estudis profunds i deguda a una dedicació devota a l'obra empresa.

Pompeu Fabra era massa intel·ligent per a *imposar-se* i la seva elegància espiritual també li ho impedia: suggeria, en molts casos, i com que els seus suggeriments eren tan bons, foren acceptats ja d'antuvi per una «élite», després d'uns quants anys, majoritàriament.

Recordo un detall del meu examen:

POMPEU FABRA: —Com és el participi passat del verb *saber*?

Jo: Es *sabut*.

POMPEU FABRA: —Però els de Reus diu *sapigut*...

¿Volia dir que podien ésser emprats tots dos? ¿O que dubtava? No; volia dir que ell havia estudiat les formes dialectals, les prenia en consideració, però per uns motius que no eren vans ni capriciosos, havia fet constar a la Gramàtica i al Diccionari —que els seus seguidors incondicionals anomenàvem «la Bíblia»— únicament la forma *sabut*. I per a mi, des d'aleshores va desaparèixer almenys del meu llenguatge escrit, el mot *sapigut*. Es un exemple; vam intentar de fer desaparèixer igualment tot el que no era inclòs a les Normes i tots els mots tinguts per barbarismes. Per allà als anys 30-35 la lluita contra el «bueno» va ésser gairebé una victòria!!

* * *

Persones autoritzades per la seva competència en la matèria analitzaran i divulgaran l'obra admirable de Pompeu Fabra. Siguin aquestes paraules meves només el record emocionat i agraït al Mestre, perquè li dec el goig més gran de la meua vida professional: el d'ésser Professora de Català regint-me per unes Normes intel·ligents que han fet de la nostra llengua un instrument apte de cultura.

TERESA MIQUEL PÀMIES

Un recordatori de l'obra de Mestre Fabra

per A. Bladé i Desumvila

L'obra de Pompeu Fabra és ingent per ella mateixa, però en funció dels seus resultats (culturals, socials, ideològics, pràctics, etc.), és d'una magnitud incomparable, única, si volem tenir en compte el que ha significat en el passat i significarà mentre visqui la nostra llengua.

L'enyorat Rovira i Virgili va dir que ésser gramàtic era, per a Pompeu Fabra, «la forma de ser patriota»; i Carles Riba li atorga el títol immarcescible, ara i sempre, de «President de la Llengua Catalana».

L'obra de Pompeu Fabra és el fruit d'una vocació en el fons de la qual —ultra els factors tainians (la nissaga, l'època, l'ambient)— hi ha com una predeterminació. Ell devia intuir-la ja que, tot just sortit de la noiesa, comença a esborrar el seu primer treball vocacional, aquell «EN-SAYO DE GRAMÀTICA DE CATALAN MODERNO», publicat l'any 1891, quan l'aleshores estudiant a l'Escola d'Enginyers Industrials de Bar-

celona dirigia la campanya de reforma ortogràfica iniciada per «L'Avenc», del qual ja era un dels capdavanters al costat de Massó i Torrents i Joaquim Casas-Carbó, més granats que ell.

Acabada la carrera d'enginyer (1891), Fabra no troba feina professional a Catalunya i, per no abandonar-la, funda amb el seu gran amic Puig i Cadafalch, una Acadèmia preparatòria a la ronda de la Universitat. Aprofita els moments de lleure per continuar els seus estudis lingüístics, fer excursions de les quals treu goig i profit, i per traduir, en col·laboració amb Casas-Carbó, «La Intrusa», de Maetlinck i «Espectres», d'Ibsen, dues obres dramàtiques que seran representades a les famoses «Festes Modernistes» que tenen lloc a Sitges, a les acaballes del segle.

El 1896, escriu una «CONTRIBUCIO A LA GRAMÀTICA CATALANA» que serà publicada dos anys després.

El 1902, ja casat (amb Dolors Mestre i Cli-

ment), guanya per oposició la càtedra de Química de l'Escola d'Enginyers Industrials de Bilbao. Com sempre, dedica tantes hores com pot als estudis que ja són la seva principal raó d'existir. Així, el 1904 ja pot publicar un «TRACTAT D'ORTOGRAFIA CATALANA» i un «SIL·LABARI CATALA».

El 1906, viatja a Barcelona per tal de participar al primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana, presidit per mossèn Antoni M. Alcover —les concepcions lingüístiques del qual eren, per cert, molt diferents de les de Fabra. Les intervencions d'aquest, ben preparades, van fer impressió, com ho demostraria l'homenatge que se li tributa uns mesos després.

El 1911, ja creada la Secció Filològica de l'«Institut d'Estudis Catalans», el futur president de la Mancomunitat, Prat de la Riba, crida Pompeu Fabra el qual, retornat definitivament a Barcelona, ingressa a l'esmentada Secció integrada per mossèn Alcover, Lluís Segalà, mossèn Frederic Clascar, Angel Guimerà, Joan Maragall i Josep Carner. Fabra és designat també per a ocupar la càtedra de català de la Diputació.

Tot seguit dóna a l'estampa la seva gran «GRAMÀTICA DE LA LLENGUA CATALANA», elaborada a Bilbao, veritable exemple de sistematització.

El 1913, l'«Institut d'Estudis Catalans» publica les «NORMES ORTOGRÀFIQUES», on l'empremta del Mestre és constantment visible i amb les quals s'acabarà l'anarquia gramatical que imperava en la llengua escrita. Poc temps després, el «Butlletí de Dialectologia Catalana» insereix «ELS MOTS ATONS EN EL PARLAR DE BARCELONA», treball de Fabra.

Tot participant en l'ordenament i publicació del «Diccionari Aguiló», en anys successius Mestre Fabra veu impreses les obres següents:

«DICCIONARI ORTOGRÀFIC» (1917), publicat per l'Institut.

«GRAMÀTICA CATALANA» (curs mitjà) (1918), seguida d'una segona edició l'any següent, en què publica també una «Gramàtica Francesa».

«CONVERSES FILOLÒGIQUES» (primera sèrie, 1922).

«L'OBRA DE DEPURACIÓ DEL CATALA». (Discurs inaugural d'un curs de català a l'Ateneu de Barcelona, del qual ha estat elegit president.)

«ORTOGRAFIA CATALANA», (1925).

«LES PRINCIPALS FALTES DE GRAMÀTICA», (1926).

«CONJUGACIÓ DELS VERBS EN CATALA», (1926).

«LA COORDINACIÓ I LA SUBORDINACIÓ EN ELS DOCUMENTS DE LA CANCELLERIA CATALANA DURANT EL SEGLE XIV», (1926).

«COMPENDIO DE GRAMÀTICA CATALANA».

«ABRÉGE DE GRAMMAIRE CATALANE», (1930).

La supressió de la Mancomunitat de Catalunya (1924) va fer perdre a Pompeu Fabra la càtedra de català a la Universitat de Barcelona, però va ser-li reposat tan aviat com, caigut el Directori militar, el govern Berenguer nomenà president de la Mancomunitat restablerta el senyor Maluquer i Vilador. Poc temps després, Catalunya tributa al Mestre un fervorós homenatge al qual contribuï també el president d'aquella institució.

L'any 1932 veu la primera edició del «DICCIONARI GENERAL DE LA LLENGUA CATALANA», obra cabdal —amb la «Gramàtica»— del Mestre, monument d'erudició i de rigor científic, amb el qual dotava la nostra cultura d'un instrument de treball insuperable i n'assegurava la continuïtat. Era el resultat de sis anys d'esforç ininterromput al qual donà el seu suport, moral i econòmic, Francesc Cambó, tal com el propi Mestre fa constar, agraït, en el prefaci de la magna obra.

«EL CATALA LITERARI» es un altre treball rellevant de Fabra, publicat el 1932.

El 1933 és el de la setena edició de la «Gramàtica Catalana». Un any després, la ciutat de Badalona, on el Mestre resideix, el designa «Fill adoptiu», i gairebé al mateix temps, és designat President dels Jocs Florals de Barcelona. En aquest acte pronuncia unes paraules memorables. Encara aureolat de versos i proses nobles, així com de la simpatia popular, els dissortats esdeveniments de primers d'octubre de 1934 el porten al vaixell «Uruguay» on comparteix, estoicament, les angúnies i els tribulls, però també les esperances, dels centenars de compatriotes que li ofereixen cada dia el testimoniatge de llur simpatia.

El 1938 és homenatjat, a la Universitat de Barcelona, amb motiu del seu 70.è aniversari.

Malgrat els perills i les penes que han acompanyat els tres anys de la nostra guerra, Mestre Fabra no creu arribada l'hora de deixar Catalunya fins a les acaballes del mes de gener de 1939. I ho fa tot i exercint encara un mestratge car, en raó de la seva gran coneixença del Pirineu,

pot fer de capdavanter d'una colla d'amics, formada principalment per intel·lectuals que, guiats per ell, salven feliçment el gran obstacle i arriben a França sense dany físic. El dany moral era una altra cosa.

Refugiat, d'antuvi, a Illa (entre Prada i Perpinyà), es desplaça aviat a París on presideix la «Fundació Ramon Llull», encarregada d'obrir centres d'ajut als exiliats, així com de publicar la prestigiosa «Revista de Catalunya», dirigida pel propi Mestre.

Esclata la guerra, el 2 de setembre del 39, entre els països democràtics i els totalitaris. I el perill de la invasió de França i l'ocupació de París pels alemanys, obliga Mestre Fabra a cercar el refugi de Montpeller, on la «Fundació Ramon Llull» havia organitzat un centre d'acull (l'anomenada, oficialment, «Résidence des Intellectuels Catalans»).

El «Patriarca de la nostra Diàspora», com Rovira i Virgili anomenava, encertadament, el Mestre, va passar tres anys a Montpeller, sense deixar mai de treballar. Allí composà una «Grammaire française», un «TRACTAT DE FORMACIO DE PARAULES» i revisà el seu «Diccionari General» en vistes a una segona edició. Es homenatjat, amb motiu d'ajustar els 74 anys, per tots els catalans exiliats a França. A Montpeller va tenir el goig de veure el casament de la seva filla Dolors amb Ferran Rahola, fill del malaurat escriptor i pròcer gironí Carles Rahola.

L'any 1944 s'instal·la a Prada on viu també, com és sabut, el gran Pau Casals. Finida la guerra, va fer nombrosos viatges a París, on havia estat designat per a un alt càrrec.

A París, el 1946, se li editen les «Converses Filològiques» (edició de bibliòfil) i la «Gramàtica Catalana», mentre a Montpeller presideix els Jocs Florals. L'any següent, presideix la Setmana d'Estudis Catalans que tingué lloc a Prada, i en el seu discurs de clausura formula, lapidàriament, la divisa que ell practicava des del començament de l'exili: «treballar i esperar». Poc abans, la Universitat de Tolosa del Llenguadoc va concedir-li les insígnies de Doctor «honoris causa».

Poc abans de complir els vuitanta anys, passa

pel dolor de veure morir la seva filla petita, Teresa.

La celebració del 80.è aniversari del Mestre constitueix un homenatge nacional. En el patronatge, presidit per l'honorable Josep Irla, figuren els consellers Antoni Rovira i Virgili, Carles Pi-Sunyer, Manuel Serra i Moret, Josep Carner, Joan Comorera i Pau Padró. L'acte principal tingué per marc la sala de l'Alcaldia de Prada, plena de gom a gom de catalans. Pau Casals li oferí una medalla d'or —adquirida per subscripció popular— obra de l'escultor Joan Rebull.

El dia de Nadal de 1948, Mestre Fabra anà a Perpinyà per tal de passar la festivitat al costat de la seva filla Dolors, el gendre (Rahola) i els quatre néts. Aquell vespre retornà a la seva casa de Prada on, pocs moments després d'arribar-hi, demanà un vas d'aigua a la seva esposa. Però ja no va tenir temps de beure. Un atac al cor li ho va impedir. I, sense un plany, expirà.

Segons ha revelat un dels seus deixebles i amic, Josep M. Corredor, aquell mateix matí del dia de la seva mort, Mestre Fabra havia treballat en la preparació d'un curs de Llengua Catalana per correspondència. De manera que, d'acord amb la seva divisa, treballà i esperà fins a la darrera hora.

En un article titulat «La tasca de Fabra», publicat per A. Rovira i Virgili a «La Nostra Revista», que dirigia el també escriptor i gran patriota Avel·lí Artís, figura aquesta síntesi de la figura i de l'obra del Mestre: «Pompeu Fabra és, per a nosaltres catalans, molt més que un gramàtic. És un dels reconstructors de la nostra nació, és un dels restauradors de la nostra pàtria, i per tant seu en el mateix alt rengle de Rubió i Ors, Jacint Verdaguer, Valentí Almirall, Josep Torres i Bages, Enric Prat de la Riba, Francesc Macià. Ell entra a la immortalitat per la porta de la filologia com hi han entrat Rubió i Ors i Verdaguer, per la porta de la poesia, Torres i Bages per la de la filosofia, Almirall, Prat i Macià per la de la política».

A Mestre Fabra tots els catalans (escriptors, professors, científics, lletraferits, lectors) li devem alguna cosa. ¿De quin altre compatriota podríem dir igual?